

УДК 64.031.42

Р. М. Скриньковський,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємств
та інформаційних технологій, Львівський університет бізнесу та права, м. Львів
С. Р. Леськів,
аспірант кафедри судустрою, прокуратури та адвокатури,
Львівський університет бізнесу та права, м. Львів

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

R. Skrynkovskyi,
PhD in Economics, Associated Professor of the Department
of Business Economics and Information Technology, Lviv University of Business and Law, Ukraine, Lviv
S. Leskiv,
Postgraduate student of the Department of Judiciary,
Prosecution and Advocacy, Lviv University of Business and Law, Ukraine, Lviv

THE FORMATION OF INCOMES OF HOUSEHOLDS AND THEIR IMPACT ON LIVING STANDARDS

У статті розкрито питання формування доходів домогосподарств. Висвітлено сутність понять "домогосподарство", "доходи домогосподарств". На основі опрацювання вітчизняної літератури, визначено, що основними джерелами формування доходів домогосподарств є: заробітна плата; доходи, отримані від власності на землю, капітал, майно; грошові виплати населенню у вигляді трансфертних платежів. Встановлено основні фактори, що впливають на формування доходів домогосподарств. Окреслено роль особистих підсобних господарств у формуванні доходів домогосподарств. Представлено характеристику домогосподарств України та Львівської області. Проаналізовано динаміку джерел формування доходів домогосподарств на основі офіційних статистичних даних. Показано вплив доходів домогосподарств на рівень життя населення, завдяки розрахунку коефіцієнтів Лоренца та Джині.

The article deals with the issue of household incomes. It is highlighted the essence of the concepts of "household", "household incomes". According to the study of national literature it is defined, that the main sources of household incomes are: wages; income derived from ownership of land, capital assets; payments to households in the form of transfer payments. It is defined main factors affecting on the formation of household incomes. It is outlined the role of private farms in shaping household incomes. It is presented characteristics of household of Ukraine and Lviv region. It is analysed dynamic sources of household incomes based on official statistics. It is shown the influence of household incomes on living standards, through calculating the coefficient of Gini and Lorenz.

Ключові слова: домогосподарство, доходи домогосподарств, рівень життя населення, коефіцієнт Лоренца, коефіцієнт Джині, оплата праці, трансфертні платежі.

Key words: household incomes, living standards, the Lorenz's factor, the Gini's coefficient, wages, transfer payments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах розвитку національної економіки, підвищення рівня життя населення постає одним із основних (ключових) завдань країни. Важливим фактором впливу на цей процес є доходи домогосподарств, адже вони виступають основною підвищення добробуту на-

селення, тобто задоволення різного роду матеріальних та духовних цінностей. Особливо їхня роль підвищується тоді, коли економіка країни та її регіонів є нестабільною, що негативно позначається на порушенні стійкості рівноваги основних параметрів економічної, соціальної та фінансової систем.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У зарубіжній літературі теоретичні аспекти формування та розподілу доходів розглянуто у працях Дж. Кейнса, А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Дж. Міля, Дж. Хікса, Дж. Б. Кларка, Р. Беккера, Дж. К. Гелбрейта та інших авторів. Водночас проблеми формування та розподілу доходів домогосподарств в умовах економічної нестабільності знайшли свої відображення у працях таких вітчизняних вчених: С. Навроцького [1], С. Мочерного [2], Т. Кізіми [3], Я. Штокало [4], І. Благуна [5], Х. Щерби [6], Є. Воробйова, В. Гейця, А. Колота, Е. Лібанової та ін.

Поряд з тим, у процесі вивчення питань формування доходів домогосподарств, виникають нові проблеми, що потребують більш ретельного вивчення. Так, питання впливу доходів домогосподарств на рівень життя населення висвітлюються фрагментарно, тому виникає необхідність у проведенні більш системного та структурованого дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою наукової статті є дослідження основних аспектів формування доходів домогосподарств та визначення впливу цих доходів на рівень життя населення.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань: висвітлити сутність понять "домогосподарство", "доходи домогосподарств"; розкрити основні джерела формування доходів домогосподарств; визначити головні фактори впливу на формування доходів домогосподарств; проаналізувати основні показники, завдяки яким проводиться характеристика домогосподарств; представити динаміку грошових доходів домогосподарств України та Львівської області; показати вплив доходів домогосподарств на рівень життя населення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до Закону України "Про сільськогосподарський перепис" [7], під домогосподарством слід розуміти "сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життєдіяльності, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в

родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких із цих стосунків, або перебувати і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи" [7].

Здійснюючи економічну діяльність, домогосподарства забезпечують собі належний дохід, котрий є основою визначення рівня життя населення як України загалом, так і окремих її регіонів.

Існує два підходи до тлумачення сутності доходів домогосподарств (Т. Кізіма) [3, с. 142]: макроекономічний та мікроекономічний. З точки зору макроекономічного підходу, доходи домогосподарств — це "сукупність економічних відносин, за допомогою яких знов створена в суспільстві вартість розподіляється між власниками чинників виробництва, а також здійснюється перерозподіл первинних доходів з метою оптимізації кінцевого споживання благ і послуг у межах суспільства", а з мікроекономічного — "сукупність надходжень впродовж певного часу зі всіх можливих джерел як у грошовій, так і негрошовій формах, що збільшують активи домашнього господарства і можуть бути спожиті ним без зменшення реальної вартості його майна" [3, с. 142].

До основних видів доходів домогосподарств відносять [2, с. 240]:

- зарплату;
- доходи, отримані від власності на землю, капітал, майно (орендний платіж, рента, дивіденди);
- грошові виплати населенню у вигляді трансфертних платежів.

На думку проф. С. Навроцького [1, с. 48—49], основними факторами формування доходів домогосподарств є:

- кількість працівників працездатного віку, котрі мають відповідний рівень знань, освіти та кваліфікації;
- економічна та політична ситуація в країні та відповідно ступінь її нестабільності;
- рівень інфляції в країні;
- кількість безробітних та ступінь безробіття в країні;
- кількість пенсіонерів, непрацюючих осіб та кількість тих, що перебувають на утриманні домогосподарств;
- обсяги заборгованостей по виплаті зарплати та інші.

Вагому роль у формуванні доходів домогосподарств відіграють особисті підсобні господарства, адже, коли настає період

Таблиця 1. Характеристика домогосподарств України та Львівської області за 2009–2013 рр.

Показники	Україна					Львівська область				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013*
Середній розмір домогосподарства, осіб	2,60	2,59	2,59	2,58	2,58	3,04	3,03	3,02	3,02	3,01
Розподіл домогосподарств за кількістю осіб у їх складі, %										
- одна особа	23,2	23,5	23,6	22,4	22,6	17,3	19,2	20,8	18,4	20,3
- дві особи	28,6	28,3	28,0	29,9	29,1	22,2	22,9	21,6	23,9	23,2
- три особи	25,2	25,4	25,6	25,0	26,7	25,0	20,6	19,8	20,8	18,8
- чотири особи і більше	23,0	22,8	22,8	22,7	21,6	35,5	37,3	37,8	36,5	37,6
Частка домогосподарств із дітьми до 18 років, %	37,8	37,8	37,9	37,9	37,9	45,2	45,2	45,5	45,5	45,6
Частка домогосподарств без дітей, %	62,2	62,2	62,1	62,1	62,1	54,8	54,8	54,5	54,5	54,4
Розподіл домогосподарств із дітьми за кількістю дітей у їх складі, %										
- одна дитина	72,1	73,5	74,9	75,7	75,2	64,1	62,5	65,5	67,6	66,9
- дві дитини	24,2	23,5	22,6	21,5	22,5	28,6	33,8	31,3	29,2	31,2
- три дитини і більше	3,7	3,0	2,5	2,8	2,3	7,3	3,7	3,2	3,2	1,9

* Через відсутність даних, їх спрогнозовано логарифмічним методом.
Джерело: сформовано на підставі [9–10].

криз, ці господарства виступають основою доходів різних класів населення. Збільшення частки даного джерела у загальній структурі джерел доходів домогосподарств свідчить про зменшення обсягів суспільного виробництва, зростання кількості безробітних та водночас скорочення кількості працівників, зайнятих частково у процесі виробництва. Ще однією причиною зростання частки доходів особистих підсобних господарств в загальному обсязі доходів є недосконало розвинений ринок та відповідно його механізм [8, с. 22].

У табл. 1 представлено характеристику домогосподарств, оскільки вона відіграє ви-

рішальну роль у формуванні доходів домогосподарств (на прикладі України і Львівської області).

За даними таблиці 1 видно, що протягом 2009–2013 рр. як в Україні, так і у Львівській області присутній спадний тренд показника середнього розміру домогосподарств. У 2013 р. порівняно з 2009 р. в Україні частка домогосподарств, у складі яких перебуває одна особа, скоротилася на 0,6%, чотири і більше осіб — на 1,4%. Водночас зросла частка з кількості двох осіб — на 0,5%, а з кількості трьох — на 1,5%. У Львівській області спостерігається протилежна тенденція: частка домогосподарств у склад однієї особи зрос-

Таблиця 2. Динаміка формування доходів домогосподарств України та Львівської області за 2009–2013 рр., %

Показники	Україна					Львівська область				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013*
Грошові доходи:	88,5	90,1	89,9	91,6	91,4	89,1	89,3	89,3	92,1	93,0
- оплата праці	47,9	47,9	49,3	50,9	50,8	51,9	50,2	52,6	55,1	55,9
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	5,1	6,2	4,6	4,1	4,0	2,6	5,4	3,7	3,1	3,2
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,9	3,4	3,2	2,9	2,8	2,1	2,1	2,3	2,3	2,2
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	26,0	25,9	25,5	27,1	27,2	25,5	25,8	24,9	26,1	25,5
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	6,6	6,7	7,3	6,6	6,6	7,0	5,8	5,8	5,5	6,2

* Через відсутність даних, їх спрогнозовано логарифмічним методом.
Джерело: сформовано на підставі [9–10].

ла на 3,0%, двох — на 1,0, чотирьох осіб і більше — на 2,1%, однак знизилася на 6,2% частка домогосподарств із трьох осіб. Незначне збільшення частки домогосподарств на 0,1% та 0,4% відбулося відповідно в Україні та Львівській області, у складі яких перебувають діти віком до 18 років, тоді як на 0,1% та 0,4% скоротилася частка домогосподарств без дітей.

Основні джерела формування грошових доходів домогосподарств України та Львівської області представлені в таблиці 2.

За аналізом таблиці 2, встановлено, що грошові доходи домогосподарств у 2013 р. проти 2009 р. зросли в Україні на 2,9%, а у Львівській області — на 3,9%. Найбільші частки у структурі грошових доходів домогосподарств займають оплата праці та пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою. Відповідно відсоток цих видів доходів в Україні зріс на 2,9% та 1,2% відповідно, а у Львівській області на 4,0% — оплата праці, проте не змінилася частка пенсій, стипендій, соціальних допомог, наданих готівкою. Водночас зміна частки інших видів джерел доходів коливалася в межах [-1,1; +0,6].

Здійснивши статистичну оцінку джерел формування доходів домогосподарств у таблиці 2, наступним етапом є розподіл цих доходів.

Вивчення та аналізування рівня життя населення здійснюється у певній послідовності та відповідно за системою певних показників. Чільне місце у системі дослідження рівня життя населення посідають доходи домогосподарств.

Важливий вплив на рівень життя населення має одна з найбільш важливих за обсягом складова формування доходів домогосподарств — оплата праці. За даними державної статистики [9—10], вона становить понад половину обсягу зазначених доходів. Збільшення рівня заробітної плати в країні свідчить про підвищення рівня життя населення. Однак, як прийнято в нашій державі, зростає заробітна плата — зростають ціни на вироблені товари і послуги.

Дослідження впливу доходів домогосподарств на рівень життя населення ми будемо проводити за допомогою розрахунку коефіцієнтів Лоренца та Джині.

На підставі аналізу літературних джерел [5—6], нами було розраховано коефіцієнти Лоренца та Джині. Ці коефіцієнти є показ-

никами концентрації доходів населення. Базою для розрахунку відповідних коефіцієнтів стали статистичні дані Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Львівській області про розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів [9—10]. Так, розрахунок коефіцієнтів показав, що у 2013 р. в Україні коефіцієнт Лоренца становив 42,1% проти 28,7% у 2009 р. Його збільшення у 1,5 раза свідчить, що доходи домогосподарств нерівномірно розподілені між групами населення і тому межа між відповідними групами населення стосовно оцінки їх доходів є досить великою. Аналогічна ситуація спостерігається у Львівській області: у 2012 р. (статистичні дані за 2013 р. відсутні) коефіцієнт Лоренца дорівнював 52,0% та порівняно з 2009 р. зріс на 10,2%. Розрахунок коефіцієнта Джині демонструє рівень відхилення нерівномірності фактичного розподілу доходів домогосподарств від лінії рівномірного розподілу. В Україні за 2009 р. він становив 28,2%, а у 2013 р. — 45,3%. (в Львівській області 49,8% та 60,8% відповідно). Зростання цього коефіцієнта вказує на досить високий рівень відхилення фактичного розподілу доходів домогосподарств від рівномірного розподілу.

Незважаючи на позитивні зміни в структурі доходів домогосподарств, що відбулися протягом 2009 — 2013 рр., у цілому вона продовжує відображати низький рівень життя населення. Це підтверджують розраховані вище коефіцієнти Лоренца та Джині.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

На основі опрацювання літературних джерел [1—8], визначено основні аспекти формування доходів домогосподарств та встановлено, що їх роль у розвитку національної та регіональної економіки є надзвичайно великою. За аналізом офіційних статистичних даних [9—10], досліджено, що частка грошових доходів домогосподарств у структурі сукупних ресурсів зростає, проте за розрахунком коефіцієнтів Лоренца та Джині, нинішній стан формування доходів населення показує нерівномірність розподілу зазначених доходів між різними верствами населення.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш ретельному огляді та аналізі іншої складової бюджету домогосподарств — категорії витрат.

Література:

1. Навроцький С.А. Система фінансово-го регулювання доходів домогосподарств у сучасних умовах / С.А. Навроцький, І.В. Петлін // Фінансовий простір: міжн. наук.-практ журнал; Черкаський ін-т банківської справи Ун-ту банківської справи НБУ (м. Київ). — м. Черкаси. — 2013. — № 3. — С. 48—52 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://fp.cibs.cu.ua/files/1303/13nsa-sfr.pdf>

2. Мочерний С.В. Політична економія: навч. посібн. / С.В. Мочерний. — К.: Знання-Прес, 2002. — 687 с.

3. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: монографія / Т.О. Кізіма. — К.: Знання, 2010. — 431 с.

4. Штокало Я. Доходи домогосподарств — показник рівня життя населення / Я. Штокало // Наукові записки Тернопільського нац. педагогічного ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Географія. — Тернопіль, 2010. — Вип. 2 (28). — С. 80—85.

5. Благун І.С. Аналіз і обґрунтування показників вимірювання нерівності в розподілі доходів / І.С. Благун, Л.І. Дмитришин // Актуальні проблеми економіки: науковий журнал. — 2013. — № 4. — С. 192—201.

6. Щерба Х.І. Розподіл доходів населення України та декомпозиція коефіцієнта Джині / Х.І. Щерба // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". — Львів: Вид. Львівської політехніки, 2013. — № 767. — С. 368—374.

7. Закон України "Про сільськогосподарський перепис" № 575-VI від 23.09.2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/575-17>

8. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; За ред. Л.С. Черенко. — К.: ТОВ "Видавництво "Консультант", 2006. — 428 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/riven-juttua_naseleण्या%20krainu.pdf

9. Статистичні збірники "Витрати і ресурси домогосподарств України" (2010 — 2012 рр.) / Офіційний сайт Державної служби статистики України. — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_vrd_zb.htm

10. Витрати і ресурси домогосподарств / Офіційний сайт Головного управління ста-

тистики у Львівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=-1&code=14&show=1&show1=1

References:

1. Navrots'kyj, S.A. and Petlin, I.V. (2013), "The system of financial regulation household income under current conditions", *Finansovyy prostir: mizhn. nauk.-prakt zhurnal*, vol. 3, pp. 48—52.

2. Mochernyj, S.V. (2002), *Politychna ekonomiiia [Political Economy]*, Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine.

3. Kizyma, T.O. (2010), *Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku [Household Finances: contemporary paradigm and the dominant development]*, Znannia, Kyiv, Ukraine.

4. Shtokalo, Ya. (2010), "Household incomes - an indicator of living standards", *Naukovi zapysky Ternopil's'koho nats. pedahohichnoho un-tu im. V. Hnatiuka. Ser. Neohrafiia*, vol. 2 (28), pp. 80—85.

5. Blahun, I.S. and Dmytryshyn, L.I. (2013), "Analysis and justification of measurements of inequality in income distribution", *Aktual'ni problemy ekonomiky: naukovyj zhurnal*, vol. 4, pp. 192—201.

6. Scherba Kh.I. (2013), "Average household income decomposition Ukraine and the Gini coefficient", *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. Visnyk Nats. un-tu L'viv's'ka politekhnika*, vol. 767, pp. 368—374.

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2008), *Law "On the Agricultural Census"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/575-17> (Accessed 14 Dec 2014).

8. Cheren'ko, L.S. (2006), *Riven' zhyttia naseleण्या Ukrainy [The living standards of the population of Ukraine]*, Vydavnytstvo "Kon-sul'tant, Kyiv, Ukraine.

9. State Statistics Service of Ukraine (2013), "Collected book of statistics "Expenses and Resources households Ukraine" 2010—2012", available at: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_vrd_zb.htm (Accessed 14 Dec 2014).

10. Central Statistical Office in Lviv region (2009), "Costs and resources of households", available at: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=-1&code=14&show=1&show1=1 (Accessed 14 Dec 2014).

Стаття надійшла до редакції 09.12.2014 р.